

to wyjaśnia nam bliżej psychologia postaci, inaczej psychologia całości¹⁾.

Każde zjawisko rozciągle przestrzennie lub czasowo posiada w naszym przedstawieniu prócz swych cech szczegółowych także swą postać (dawniej zwaną jakością postaciową), charakterystyczną tylko dla tej i tak ucechowanej całości. Otóż tę postać danego zjawiska można wydzielić z danej całości i przenieść na całość innego typu, można ją przetransponować na materiał zupełnie innej dziedziny zmysłowej (np. jakość zjawiska wzrokowego przenieść na zjawisko słuchowe) i to właśnie czynią motywy ilustracyjne. Błyski ognia, skoki pajaca i tym podobne zjawiska mogą znaleźć swój muzyczny wyraz, swoje muzyczne odbicie w odpowiednich motywach programowych. I ruchy człowieka, skoki radości czy opadanie z sił, gest prośby czy odruch buntu, wszystko to są ruchy wzrokowo uchwytne, które mogą znaleźć swe odzwierciedlenie w strukturach dźwiękowych; za ich pośrednictwem dochodzą do wyrazu i te stany psychiczne, które u podstaw tych ruchów leżały. Przeniesienie postaci dokonuje się w muzyce nie tylko z ruchów wzrokowo uchwytnych, ale i z akustycznych form wyrazu człowieka.

Przyjmując założenia teorii Bahlego, musimy dojść do wniosku, że między muzyką wyrazu, czyli muzyką absolutną, a ilustracyjną, programową, nie ma tak istotnych różnic, jak się to dotąd przyjmowało. Zasadnicze motywy tak jednej, jak drugiej powstają na tej samej drodze, mają zupełnie podobną genezę psychologiczną, tylko niejako obciążenie treściowe jest tu różne. Motyw wyrażający stan psychiczny jest odbiciem jakiegoś ruchu „wyrazowego“ (wzrokowo lub słuchowo uchwytne), który sam jest wyrazem czegoś psychicznego. Mamy tu zatem trzy warstwy: strukturę dźwiękową, jej praformę motoryczną, i to, czego ten ruch jest wyrazem. Między tzw. treścią, zawartością motywu wyrazowego, a jego formą dźwiękową pośredniczy przeto jeszcze jeden czynnik ruchów „wyrazowych“ człowieka. W motywach programowych tego czynnika pośredniego już nie ma, istnieją tu tylko dwie warstwy: struktura dźwiękowa i jakość zjawiska ilustrowanego. Dlatego właśnie są one bardziej jednoznaczne w swej zawartości, słuchacz łatwiej dociera do ich treści i stąd płynie przekonanie o płytkości tego rodzaju pomysłów muzycznych i opartej na nich muzyki. Jak więc widzimy, genetycznej różnicy między motywami i tematami muzyki wyrazu i muzyki programowej — nie ma. Bezpośrednie źródło kształtu dla motywów i tematów muzyki wyrazu tworzą ruchy człowieka, a więc również zjawiska realne, które w zamierzonych czasach w prymitywnym stadium rozwojowym muzyki konkretnie wraz z nią występowały (taniec) i może nawet kształtowały jej struktury dźwiękowe. I teraz one to czynią, ale już tylko

¹⁾ Literatura odnosząca się do psychologii postaci jest, począwszy od Ehrenfelsa (1890), ogromnie rozległa. Do najważniejszych dzieł należą rozprawy: G. E. Müllera, Fel. Kruegera, K. Bühlera, M. Wertheimera, H. Driescha, H. Burckhardta, A. Messera i in.